

Θανάσης Γιαλκέτσης

Αγορά και δημοκρατία

Δέκα χρόνια μετά την κρίση του 2008, ο κόσμος δεν άλλαξε σελίδα και η παγκόσμια οικονομία συνεχίζει να λειτουργεί με βάση τις ίδιες κρισιογόνες συνταγές. Αρχικά η κρίση επανέφερε στο προσκήνιο τον ρόλο των δημόσιων εξουσιών, χωρίς την παρέμβαση των οποίων θα συντελούνταν μια καταστροφική κατάρρευση του οικονομικού συστήματος. Η παρέμβαση αυτή ωστόσο δεν άλλαξε ουσιαστικά την κυρίαρχη οικονομική ορθοδοξία, που αναθέτει απλώς στο κράτος την κοινωνικοποίηση των ζημιών και τον ρόλο της έσχατης καταφυγής στη μακροοικονομική σφαίρα.

Αυτή η οικονομική ορθοδοξία, που έγινε ηγεμονική με αφετηρία τη δεκαετία του 1980, στηριζόταν στην ιδέα ότι η πλήρης απελευθέρωση της αγοράς και της κίνησης των κεφαλαίων είναι ο βασικός συντελεστής που μπορεί να ξαναδώσει δυναμισμό σε ένα παραγωγικό σύστημα, το οποίο υποτίθεται ότι ήταν αποτελεσματικό εξαιτίας της διόγκωσης του «πατερναλιστικού», αναποτελεσματικού και γραφειοκρατικού κράτους.

Υποδείκνυε επομένως τον μονόδρομο της ελεύθερης αγοράς, των οικονομικών της προσφοράς, του ελάχιστου κράτους, της «ευελιξίας» της αγοράς εργασίας, της μείωσης

της φορολογίας, της συρρίκνωσης της δημόσιας δαπάνης και της κοινωνικής προστασίας. Ανατράπηκε έτσι σταδιακά εκείνος ο ιστορικός συμβιβασμός της δημοκρατίας με τον καπιταλισμό, που είχε γεννήσει στη μεταπολεμική περίοδο τους θεσμούς του κοινωνικού κράτους και τα κοινωνικά δικαιώματα.

Η ιστορική εμπειρία επιβεβαιώνει ότι ο δεσμός της φιλελεύθερης δημοκρατίας με τον καπιταλισμό είναι συγκρουσιακός και μεταβάλλεται μέσα στον χρόνο. Εξάλλου, δεν είναι αμφίδρομος, επειδή ο καπιταλισμός μπορεί κάλλιστα να αναπτύσσεται και χωρίς δημοκρατία. Τα αιτήματα δημοκρατίας (συμμετοχή στις αποφάσεις, ισότητα, διαφάνεια, δικαιώματα) έρχονται συχνά σε σύγκρουση με τη λογική της ελεύθερης αγοράς.

Η δημοκρατική λογική δίνει έμφαση στην παραγωγή ως συλλογική και συνεργατική διαδικασία, προσανατολισμένη στην ικανοποίηση κοινωνικών αναγκών. Η λογική της αγοράς δίνει έμφαση στην ατομική ιδιοκτησία του κεφαλαίου, στο κυνήγι του κέρδους, στην εμπορευματοποίηση όλων των αγαθών. Η λογική της δημοκρατίας επιβραβεύει τις δράσεις που προτάσσουν το κοινό καλό ή το γενικό συμφέρον και θέλει οι πολίτες να αισθάνονται ότι είναι μέλη μιας κοινότητας.

Η λογική της αγοράς πιέζει όλους να υιοθετήσουν ένα σύστημα αξιών το οποίο επιβραβεύει τις δράσεις που αποβλέπουν στο ιδιωτικό κέρδος και στον ατομικό πλουτισμό. Η συγκρουσιακή συνύπαρξη και ο συμβιβασμός αυτών των δύο ρυθμιστικών αρχών πήραν διάφορες μορφές και γέννησαν διαφορετικούς τύπους καπιταλισμού, που διακρίνονται στην ιστορική εξέλιξη.

Στην πρώτη μεταπολεμική τριακονταετία, για παράδειγμα, επικράτησε μια ορισμένη ισορροπία μεταξύ της κοινωνικής και οικονομικής ρύθμισης που παράγεται από την αγορά και εκείνης που παράγεται από τη δημοκρατική πολιτεία και την πολιτική κοινότητα. Η κατίσχυση του νεοφιλελευθερισμού προκάλεσε τη ρήξη εκείνης της σχετικής ισορροπίας και αναγόρευσε την αγορά σε κυρίαρχη οργανωτική και ρυθμιστική δύναμη της κοινωνίας.

Μια πρώτη μεγάλη συνέπεια αυτής της ρήξης ήταν η αποδυνάμωση του ρόλου του κράτους. Από τη μια μεριά η κρατική δράση δέχεται μια ασφυκτική πίεση προκειμένου η εσωτερική οικονομία να προσαρμοστεί στις επιταγές του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού καπιταλισμού, ενώ από την άλλη οι δημόσιες εξουσίες ανακαλύπτουν ότι λίγα πράγματα μπορούν να κάνουν απέναντι στη νέα κινητικότητα του πολυεθνικού κεφαλαίου και την απειλή φυγής των επενδύσεων.

Η αποδυνάμωση του έθνους-κράτους συνεπάγεται μια υποβάθμιση της ποιότητας της δημοκρατίας. Η δημοκρατική πολιτική χάνει μεγάλο μέρος των εργαλείων που είχε στη διάθεσή της για να αναχαιτίζει την οικονομική ισχύ και να προσανατολίζει την οικονομία σε κοινωνικούς στόχους. Η υποβάθμιση της δημοκρατίας εκδηλώνεται και με τον δραστικό περιορισμό των εναλλακτικών επιλογών οικονομικής πολιτικής.

Όλα όσα θεωρούνται εμπόδιο στην ελευθερία κίνησης του ιδιωτικού κεφαλαίου και στον στόχο της ανταγωνιστικότητας (δημόσιες δαπάνες, φορολογία, αναδιανεμητικές πολιτικές, προστασία της εργασίας, ρυθμιστικοί κανόνες κ.λπ.) παραμερίζονται ή εγκαταλείπονται.

Οι χρηματοπιστωτικές αγορές επιβραβεύουν ή τιμωρούν την οικονομική πολιτική των εθνικών κυβερνήσεων, με σοβαρές συνέπειες για κρίσιμες μεταβλητές, όπως είναι λ.χ. τα επιτόκια δανεισμού, η χρηματοδότηση του δημόσιου χρέους, η πορεία του χρηματιστηρίου, οι ροές των επενδύσεων, οι γενικότερες συνθήκες ρευστότητας της οικονομίας κ.λπ. Εκείνες οι εθνικές κυβερνήσεις που θα τολμήσουν να πάρουν αποφάσεις αντίθετες προς τη νέα διεθνή συναίνεση διακινδυνεύουν να τις δουν έπειτα να εξουδετερώνονται από τις αντιδράσεις των αγορών και να υποχρεωθούν σε γρήγορη αναδιπλώση.

Η ενσωμάτωση στην αρρύθμιστη παγκόσμια αγορά μεγάλων περιοχών του κόσμου με χαμηλό κόστος και μειωμένη προστασία της εργατικής δύναμης αυξάνει την ανταγωνιστική πίεση και τις δυσμενείς κοινωνικές επιπτώσεις της. Αλλά και στον αναπτυγμένο κόσμο, οι χώρες που έχουν αποδεχθεί ασμένως τους κανόνες της νέας οικονομικής ορθοδοξίας σπρώχνουν και τις άλλες στον ίδιο δρόμο, με αποτέλεσμα να αφαιρούνται έτσι από κάθε κράτος δυνατότητες διαφορετικών επιλογών στο πεδίο της φορολογίας, των ρυθμιστικών κανόνων, της κοινωνικής πολιτικής, της ρύθμισης της προσφοράς και της ζήτησης. Για να μη μιλήσουμε για το πελώριο σκάνδαλο των φορολογικών παραδείσων.

Από την άλλη μεριά, η μείωση του αριθμητικού και πολιτικού βάρους της βιομηχανικής εργατικής τάξης και γενικότερα του εργατικού κινήματος οδηγεί μοιραία στη διάλυση του κεντρικού πυρήνα εκείνων των κοινωνικών συμμαχιών, που στο παρελθόν υποστήριξαν σθεναρά τους αγώνες για ισότητα και για κοινωνικά δικαιώματα. Μια κουλτούρα της εξατομίκευσης, του ακραίου ατομικιστικού ανταγωνισμού επιβλήθηκε σταδιακά και έγινε ηγεμονική, εκτοπίζοντας την κουλτούρα της συλλογικότητας, της συνεργασίας και της αλληλεγγύης. Καθώς αποδυναμώθηκαν τα ανθρωπολογικά, πολιτισμικά και πολιτικά αντίδοτα, οι δυτικές κοινωνίες έγιναν περισσότερο ολιγαρχικές και ελιτίστικες από όσο ήσαν στο παρελθόν.

Με αυτή τη νέα συγκέντρωση του πλούτου και της ισχύος, εμποδώνεται η αίσθηση ότι, παρά την τυπική λειτουργία των δημοκρατικών διαδικασιών, τις κοινωνίες τις κυβερνούν ισχυρές πλουτοκρατικές ολιγαρχίες, με την έννοια ότι εδώ και μερικές δεκαετίες οι δημόσιες πολιτικές υπηρετούν κυρίως τις επιλογές και τις προτιμήσεις των προνομιούχων του κεφαλαίου και παραγνωρίζουν εκείνες των πιο αδύναμων τομέων της κοινωνίας. Αφού έγινε αποδεκτή η ιδέα ότι κάθε δημόσια παρέμβαση στην οικονομία είναι ανώφελη ή και βλαπτική, τα οικονομικά της προσφοράς αναγορεύτηκαν σε κυρίαρχο και αδιαμφισβήτητο δόγμα.

Το ευρωπαϊκό οικοδόμημα, τουλάχιστον από το Μάαστριχτ κι έπειτα, είναι τέκνο αυτού του ρεύματος σκέψης. Η Ευρωπαϊκή ένωση υπαγορεύει δεσμευτικούς κανόνες για το άνοιγμα και την απελευθέρωση των αγορών, αλλά αφήνει χωρίς κοινούς κανόνες (και επομένως μετατρέπει σε πεδίο άναρχου ανταγωνισμού) τις ρυθμίσεις των χωρών-μελών στο πεδίο της φορολογίας και σε άλλα κρίσιμα μέτωπα της οικονομίας.

Στην αρχιτεκτονική και στους προσανατολισμούς της Ένωσης δεν βρίσκουν θέση ούτε μια κοινή πολιτική ενίσχυσης της ζήτησης ή ενός ισχυρού προϋπολογισμού ούτε και μια πολιτική για την ανάπτυξη και την απασχόληση.

Η επιταγή της ανταγωνιστικότητας και των συναφών «διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων» προσανατολίζει όλες τις εθνικές οικονομίες προς εξαγωγικές επιδόσεις που είναι αδύνατον να επιτευχθούν ταυτόχρονα και από όλους.

Και ενώ η αποκατάσταση του πρωτείου της δημοκρατικής πολιτικής σε σχέση με τον αχαλίνωτο και ακυβέρνητο καπιταλισμό μπορεί να σχεδιαστεί και να υλοποιηθεί μόνο σε υπερεθνική κλίμακα, η αλλαγή των προσανατολισμών της ευρωπαϊκής πολιτικής προσκρούει σε ανυπέρβλητα εμπόδια. Από δω πηγάζουν οι μείζονες στρατηγικές δυσκολίες

και τα αδιέξοδα που αντιμετωπίζουν σήμερα όλες οι τάσεις της ευρωπαϊκής Αριστεράς.

ΠΗΓΗ: Εφημερίδα των Συντακτών, 30.09.2018

<http://www.efsyn.gr/arthro/agora-kai-dimokratia-0>

